

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Hij legt uit hoe Ainsworth in 1978 vanuit de Strange Situation Test bij jonge kinderen kwam tot de driedeling 'veilig, vermijdend of ambivalent gehecht'. Het maakt duidelijk hoe Main daar in 1990 vanuit het Adult Attachment Interview de gedesorganiseerde gehechtheid aan toevoegde.

Tevens geeft de auteur een aantal heldere illustraties vanuit de kliniek. Gereserveerde patiënten worden gezien als vaak vermijdend gehecht; ze hebben de neiging tot controleren (dwang), devalueren (narcisme) of idealiseren (schizoid). Gepreoccupeerde patiënten voelen zich vanuit een ambivalente gehechtheid meestal hulpeloos (hysterie) of boos (borderline). Getraumatiseerde patiënten, vaak vanuit een gedesorganiseerde gehechtheid, vinden we in de categorieën 'borderline', 'dissociatie' en 'posttraumatische stress-stoornis'. Dit alles wordt uitvoerig en didactisch besproken, is plezierig om te lezen en om over na te denken.

In de tweede helft van het boek, dat gaat over de klinische praktijk, komen wij dan plots een geheel ander, bijna monomaan verhaal tegen. Een reclamecampagne voor 'mindfulness' wordt eindeloos herhaald, en de lezer wordt steeds met hetzelfde adagium (mindfulness bevordert een veilige gehechtheid) om de oren geslagen. Wanneer vervolgens McDougall als een 'hij' wordt benoemd en Winnicott als een 'zij' is voor mij de draad helemaal zoek en de ambivalentie compleet. Natuurlijk moeten wij meer zijn dan *talking heads*, maar in dit boek wordt het talige op een bijna karikaturale wijze gedevalueerd ten voordele van mediteren, mindfulness en aanverwanten. Dit boek bracht mij — na een goed inleidend en situerend deel — niet waarop ik had gehoopt, namelijk handvatten voor de psychoanalytische praktijk vanuit de gehechtheidstheorie. Het praktijkdeel van Wallins werk lijkt mij eerlijk gezegd voor niemand wezenlijk belangrijk: de beroepsbeoefenaar zal er te veel abundante en eenzijdige reclame voor het non-verbale vinden, de leek zal op veel technische taal stuiten of

wordt een weinig kritisch mindfulness-adept.

Dit is naar mijn mening een gemiste kans om de gehechtheidsleer de breed-spectrum-toepassing te geven waar ze om vraagt. Voorlopig is het werk van Fonagy en Bateman hiervoor een veel betere en bredere uitvalsbasis.

Franse Psychoanalyse

Bespreking van

Dana Birksted-Breen, Sara Flanders & Alain Gibeault (2010). *Reading French psychoanalysis*. The New Library of Psychoanalysis: Teaching Series. Londen / New York: Routledge.

ISBN 978 0 415 48503 6, 817 pp., £ 39,95

MARC HEBBRECHT

Op de cover van het volumineuze *Reading French psychoanalysis* prijkt een foto van Marie Bonaparte die Freud verwelkomt bij zijn aankomst te Parijs in 1938. Marie Bonaparte staat symbool voor de oorsprong van de psychoanalyse in Frankrijk, die er tot grote bloei is gekomen ondanks explosieve ontwikkelingen. Wie kan het psychoanalytische landschap in Frankrijk overzien na de talrijke lacaniaanse versplinteringen? Dankzij twee overzichtelijke diagrammen krijgt de lezer hiervan een beeld. In het boek zijn alleen bijdragen bijeengebracht van gerenommeerde psychoanalytici die lid waren of zijn van de drie verenigingen die deel uitmaken van de IPA: de Société psychanalytique de Paris (SPP), de Association psychanalytique de France (APF) en een nieuwe studiegroep, de Société Psychanalytique de Recherche et de Formation (SPRF), een afsplitsing van de Quatrième Groupe. Mij lijkt het een vrijwel onmogelijke opdracht om uit de psychoanalytische literatuur een keuze te maken die recht doet aan

alle grote namen. De redacteuren zijn er goed in geslaagd; van slechts drie groot-heden lezen we twee bijdragen (Green, Laplanche, Marty), de andere mogen één hoofdstuk aanleveren. Enkele belangrijke lacanianen zoals Dolto, Leclaire en Miller worden summier besproken in de inleiding. Uit het omvangrijke werk van Lacan wordt zijn artikel over het spiegelstadium gekozen. Gibeault becommentarieert aan het begin van elke sectie de artikelen die erin gegroepeerd worden: geschiedenis; pioniers (Lacan, Nacht, Bouvet); setting en proces; fantasie en representatie; psychosomatiek en drift; seksualiteit; psychose. In de algemene inleiding bespreken Birksted-Breen en Flanders de specificiteit van de Franse psychoanalyse ten opzichte van de Britse. Het boek sluit af met een verklarende woordenlijst van typisch Franse analytische concepten.

Op welke punten onderscheidt de Franse IPA-georiënteerde psychoanalyse zich van de andere tradities?

Vooreerst is er de invloed van Lacan. Vele van zijn inzichten worden overgenomen: het belang van de taal, het ge-dé-centreerde subject dat gedefinieerd wordt in relatie tot de Ander; de dynamiek van het menselijke verlangen en het tekort; de niet-lineaire temporaliteit (‘après-coup’); de registers van het imaginaire, het symbolische en het reële; de rol van de vader; het ego als aliënerende instantie; *jouissance*. Green heeft zich afgezet tegen de lacaniaanse opvattingen en besteedt in zijn oeuvre vooral aandacht aan lichamelijkeheid, affect, drift, het preverbaal en het belang van een constant kader.

De Franse psychoanalyse onderhoudt in tegenstelling met andere landen nauwe banden met de filosofie en met de surrealistische beweging. Uit de filosofie komt vooral inspiratie van Hegel, de fenomenologie van Merleau-Ponty en het structuralisme.

Terwijl in andere landen (m.u.v. Zuid-Amerika) de psychoanalyse een minderheids-aangelegenheid blijft, heeft ze in Frankrijk via de media meer invloed uitgeoefend op

de samenleving. Dit is niet alleen te danken aan Lacan en zijn flamboyante karakter maar ook aan Dolto.

Wat de theorie betreft is de interesse voor de freudiaanse metapsychologie opvallend, met ingewikkelde redeneringen en weinig klinische vignetten. Favoriete concepten zijn ‘drift’ en ‘representatie’. Het economische gezichtspunt dat men in andere psychoanalytische tradities als achterhaald beschouwt, komt op het voorplan in Franse artikelen. Seksualiteit blijft het kernthema. Vrouwelijke psychoanalytici (Chasseguet-Smirgel, McDougall, Cournut-Janin, Schaef-fer) hebben de freudiaanse inzichten in verband met vrouwelijke seksualiteit en erotiek bijgesteld en verruimd. We begrijpen nu beter de angst van mannen voor vrouwen (Cournut). Psychoanalyse richt zich niet zozeer op de studie van fantasieën, inhouden en representaties, als wel op de studie van het ontwikkelingsproces van representaties. Angst heeft niet zozeer betrekking op objectverlies, als wel op het verlies van de capaciteit om het object te representeren. Voorts is er een opvallende interesse voor het conceptualiseren van het niets, het afwezige, datgene wat er niet meer is: ‘le Négatif’. Ook het dubbelgangersmotief (‘le double’) en transgeneratiele overdracht van trauma’s en geheimen zijn thema’s waar graag over getheoretiseerd wordt. Het echtpaar Botella onderzocht ‘figurabilité’, een term die vertaald wordt als ‘Darstellbarkeit’ of ‘representability’, hoewel deze termen niet volledig de betekenis weergeven. ‘Figurabilité’ verwijst naar een retrogressief fenomeen dat zich — als een accident van het denken — tijdens de sessie voordoet in de verbeelding van de analyticus, zonder dat er een logisch verband is met de inhoud van wat de analysant zegt. De analyticus is op dergelijke momenten toeschouwer van een visioen, een visuele flash, een hallucinatoire beleving, een gevoel van derealisatie, een lichamelijke pijn, een afgrijzen. Ook op het vlak van indicaties zijn er verschillen. Heel bijzonder is de interesse voor het lichaam, denk maar aan de originele

inzichten van de Franse psychosomatische school. Dankzij hun denkbeeld beschikken we over waardevolle concepten, zoals 'operatorisch denken', 'essentiële depressie', 'chimera' (wat min of meer overeenkomt met het concept van de intersubjectieve analytische derde van Ogden), 'functionele fragmentatie' et cetera. Hoewel er in Frankrijk relatief minder belangstelling is voor de psychose, lezen we in het boek een aantal innoverende bijdragen. Hierbij verwijst ik naar het werk van Aulagnier en de bijdrage van Pasche, die een verband legt met de Griekse mythologie (het schild van Perseus als verdediging tegen de blik van de Medusa). Wie heeft al gehoord over de fetisjistische objectrelatie? Niet alleen Winnicott houdt van paradoxen, ook Racamier heeft bijzonder waardevolle dingen over dit thema geschreven.

De techniek kenmerkt zich door grotere zwijgzaamheid en lagere frequentie van sessies. Duidingen gebeuren spaarzaam en kort; lijken meer op allusies en raadselachtige boodschappen. Het kader wordt minder opgevat als *container*, meer als een derde instantie. Over het onderscheid tussen psychoanalyse en psychotherapie wordt in Frankrijk gepassioneerd gediscussieerd. Psychoanalytisch psychodrama is populair en wordt geïndiceerd voor mensen die voor de klassieke kuur ('la cure type') (nog) niet in aanmerking komen. Het Franse opleidingsmodel verschilt in veel opzichten van het Eitingon-model. Leeranalytici houden zich bezig met selectie en supervisie van kandidaten; van een didactische analyse is geen sprake meer. De eigen analyse wordt sterk afgeschermd van de opleiding, wat een goede zaak is!

Verwonderlijk is dat Freud nog steeds niet volledig en niet goed in het Frans werd vertaald! Er leeft veel kritiek op Franse Freudvertalingen. Anderzijds blinken de Fransen uit met hun talrijke, uitstekende woordenboeken, waarvan de Laplanche & Pontalis de beste referentie blijft. Hedendaagse Franse psychoanalytici hebben het werk van Winnicott en Bion goed geïntegreerd, maar dat van Klein niet.

Met dit boek is een enorme stap gezet, want op deze manier wordt de Franse psychoanalyse toegankelijk gemaakt voor een zeer ruim lezerspubliek. Enkele teksten zullen de klinisch ingestelde lezer afschrikken door de ingewikkelde metapsychologische redeneringen waarbij onvoldoende links worden gelegd naar de kliniek. Toen ik met een gewaardeerde collega over het boek sprak waren we allebei verrukt van de didactische opzet: ieder deel en daarna alle hoofdstukken afzonderlijk worden vooraf mooi in een ruimer verband geplaatst. Op die manier wordt de lezer rustig meegenomen in een fascinerende expeditie naar het Franse psychoanalytische denken. Het is een schitterend boek, dat het best gelezen kan worden in een studiegroep.

Retour à Bion

Bespreking van

Duncan Cartwright (2009). *Containing states of mind — Exploring Bion's 'container model' in psychoanalytic psychotherapy*.

Londen: Routledge.

ISBN 978 1 58391 879 1, x + 274 pp., £ 22,99

JAN CAMBIEN

Dertig jaar na zijn dood laat de populariteit van Wilfred Bion nog steeds een stijgende lijn zien. Over de hele wereld worden studiedagen en zelfs congressen over zijn werk georganiseerd. In toonaangevende psychoanalytische tijdschriften verschijnen artikels over zijn gedachtegoed. Talloze boeken worden over Bion gepubliceerd en verschillende naslagwerken, waaronder de *Dictionary of the work of W.R. Bion* (Lopez-Corvo 2003). Ter bekroning van die enorme belangstelling voor zijn werk zal Karnac volgend jaar een vijfenveertighonderd pagina's tellende, zeshonderd Britse Pond kostende *Complete works* uitbrengen in zestien delen.